

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Ismail Kadare
Generalul
armatei moarte

Traducere din albaneză de
MARIUS DOBRESU

HUMANITAS
fiction

*Luați-le, vi le-am adus! Acolo, pământul e pietros,
iar vremea ne-a fost mereu potrivnică.*

PARTEA ÎNTÂI

Capitolul întâi

Peste pământul străin cădea ploaie amestecată cu zăpadă. Lapovița udase pista aeroportului, clădirile, santinelele. Udase câmpul și coastele dealurilor din jur și lucea pe asfaltul negru al șoselei. Dacă n-ar fi fost începutul acela de toamnă, oricine și-ar fi închipuit că ploaia nu-i decât o coincidență stranie. Generalul, în schimb, știa că nu-i așa. Venea în Albania dintr-o țară străină pentru a repatria osemintele ostașilor căzuți aici în ultimul război mondial. Negocierile între cele două guverne începuseră încă din primăvară, dar înțelegerea finală fusese semnată abia la sfârșitul lui august, când apăruseră și primele semne ale anotimpului rece. Așadar, era toamnă și ploaia își avea rostul ei. Generalul știa lucrul acesta. Înainte de a pleca, se informase, printre altele, și asupra climei din Albania.

Știa, de pildă, că aici toamna e umedă și ploioasă. Dar, chiar dacă ar fi citit în cărțile acelea că, în Albania, toamna ar fi uscată, ploaia asta nu l-ar fi surprins defel. Dimpotrivă chiar. Și asta din pricină că avusese mereu impresia că misiunea lui nu se poate desfășura decât pe ploaie. Privise, minute în șir, prin hubloul avionului, munții aceia înfricoșători. Piscurile lor tăioase păreau că vor spinteca dintr-un moment într-altul pântecul avionului.

Oriunde te-ai fi întors, doar povârnișuri. Prăpăstii sinistre care se prăvăleau în neguri. Prin hăurile acelea și pe coclaurii încețoșați dormea sub ploaie armata pe care el venise s-o dezgroape. Acum, când călca pentru prima oară pe pământul străin, simțea mult mai clar teama aceea tulbure pe care i-o stârnise, cu luni în urmă, senzația de neputință ce-i însoțea misiunea. Armata lui se afla acolo, jos, în afara timpului, încremenită, calcifiată, acoperită de pământ. Acceptase misiunea s-o scoată din morminte. Lucrul acesta îi provoca teamă. Era o misiune neobișnuită, marcată de necunoscut, de surzenie și de neant. Consecințele ei ar fi putut fi surprinzătoare. Pământul care i se înfățișase, în cele din urmă, înainte de aterizare, în loc să-i dea un dram de siguranță cu fermitatea lui, din contră, îi sporise teama. La indiferența morților se mai adăuga și nepăsarea lui. Dar parcă nu era doar asta. Era ceva mai mult. Prăbușirea nebunească a versanților în ceață, coamele frânte dureros nu arătau nimic altceva decât ostilitate.

Pentru câteva clipe, misiunea pe care o avea i se păru imposibilă. Apoi, cu greu, reuși să-și revină. Temerile pe care i le provoca primirea dușmănoasă a pământului, dar, mai ales, cea a munților, puteau fi înfruntate doar cu ajutorul sentimentului de mândrie pe care i-l trezea misiunea lui. Fragmente de discursuri și de articole, frânturi de discuții, imnuri, cadre de film, ceremonii, drapele, clopote; toată rezerva aceasta de încredere, cufundată în străfundul conștiinței lui, se ridica încet, încet la suprafață. Mii de mame din țara lui așteptau ca el să le aducă osemintele fiilor lor. Iar el era convins că le va aduce. Își va îndeplini cu cinste misiunea măreață și sfântă. Nu va precepeți nimic. Nici un mort nu trebuie uitat, nici unul

nu trebuie să rămână în pământ străin. Da, avea o misiune înălțătoare. Și, în timpul călătoriei, repetase de câteva ori cuvintele pe care o doamnă din înalta societate i le spusese înaintea plecării: „Ca un șoim singuratic și mândru vei zbura peste munții aceia tragici, ca să-i smulgi din clonțul și din ghearele lor pe sărmanii noștri fi.“

Și iată că acum călătoria lui se sfârșea. Din momentul în care avionul lăsase munții în urmă și zbura deasupra dealurilor și câmpiei, generalul se simțise mult mai în apele lui.

Aparatul rula deja pe pista udă. Luminițele roșii și violete alergau de o parte și de alta. Pomi desfrunziți, un soldat cu pelerină, un altul, stând țepăn la marginea pistei, totul rămânea repede în urmă. Și apoi, grupul de oameni care veniseră să-l întâmpine și care înaintau spre avion.

Generalul coborî primul. În urma lui, preotul care-l însoțea. Vântul umed îi lovi cu forță în obraz și ei își ridică gulerile.

Jumătate de oră mai târziu, mașinile în care se aflau cei doi alergau cu repeziciune spre Tirana.

Generalul se întoarse spre preot, care privea tăcut pe fereastră. Avea chipul încremenit și lipsit de expresie. Generalul înțelese că nu avea nimic să-i spună și aprinse o țigară. Apoi, privi din nou aiurea. Peisajul străin părea rupt și deformat de albiile pâraiașelor care-și făceau loc prin viroage de calcar.

Auzi, de departe, șuieratul unei locomotive. Generalul se chinui să înțeleagă pe ce parte venea trenul, pe partea lui sau pe cea a preotului. Văzu că venea pe partea lui. Îl urmări cu privirea până ce dispăru în ceață. Apoi, se întoarse din nou spre preot și văzu că acesta avea același

chip imobil și inexpressiv. Generalul își zise din nou că, în definitiv, nici nu avea ce să-i spună. Ba chiar observă că până și gândurile îl părăsiseră. Cernuse totul prin minte în timpul călătoriei. Acum se simțea obosit. Mai bine să nu se gândească la nimic nou. Destul. Ce-ar fi să se privească în oglindă dacă uniformă era în regulă?

Când intrară în Tirana, tocmai se însera. Ceața atârna peste blocuri, peste felinare și peste copacii din parc. Generalul se învioră. Privea prin fereastra mașinii la trecătorii care mergeau grăbiți prin ploaie. O groază de umbrele, observă. Ar fi dorit să-i vorbească preotului, pentru că liniștea dintre ei devenise insuportabilă, dar nu știa ce să-i spună. Pe partea lui zări o biserică, apoi o geamie. Pe cea a preotului, erau niște blocuri în construcție, înconjurate de schele. Macaralele se învârteau prin ceață, sclipindu-și luminițele ca niște ochi de balaur. Generalul îi arătă preotului biserica și geamia. Dar celălalt nu părea deloc interesat. E greu să-l scoți dintr-ale lui, gândi generalul. Acum se simțea ceva mai bine, deși nu avea cu cine să vorbească. Însoțitorul albanez stătea în fața preotului, iar cei doi care-l întâmpinaseră la aeroport, un deputat și un reprezentant al ministerului, veneau în urmă cu o altă mașină.

La hotelul Dajti generalul își reveni complet. Urcă în camera lui și-și dădu jos uniformă. Coborî apoi la centrala din hol și ceru să i se dea legătura cu cei de acasă.

Generalul, preotul și cei trei albanezi se așezară la o masă. Discuția debută cu tot felul de lucruri lipsite de importanță. Evitau mai ales comentariile de ordin politic. Generalul era extrem de serios și de curtenitor. Preotul vorbea puțin. Generalul profită de asta și lăsa să se înțeleagă că el era pionul principal. Le vorbi despre minu-

natele tradiții ale omenirii legate de îngropatul soldaților. Aminti de greci și de troieni, care-și înmormântau cu atâta fast morții, în răzazurile dintre două lupte. Avea mare încredere în misiunea lui mare și sfântă. Și-o va îndeplini cu orice preț. Mii de mame își așteptau fiii. O așteptare de douăzeci și ceva de ani. Este adevărat, aceasta era o altfel de așteptare. Pentru că ele speraseră mai întâi ca ei să li se întoarcă acasă vii și nevătămați. Totuși, își zise, și morții sunt la fel de așteptați. Le va duce mamelor osemintele fiilor lor, pe care generali incapabili i-au trimis la moarte. Era mândru de asta. Și convins că va face tot ce se putea.

— Domnule general, telefonul...

Generalul se ridică într-un suflet.

— Scuzați-mă, domnilor, zise și porni cu pași mari spre recepția hotelului.

Se întoarse la fel de mândru precum plecase. Strălucea tot. La masă se servi coniac și cafea. Discuția se mai animase. Generalul dădu din nou de înțeles că în această misiune el era șeful, pentru că preotul, deși avea gradul de colonel, în situația de față era doar un reprezentant spiritual. Așadar, el era șeful și, ca atare, putea deschide orice fel de discuție: despre coniac, despre capitale sau despre țigări. Se simțea bine în salonul hotelului, cu draperii grele la ferestre și cu muzica aceea străină, chiar mai mult decât străină. Și se miră singur cum i-au devenit atât de dragi, dintr-o dată, toate obiectele din jur, începând cu fotoliile comode și terminând cu aparatul de cafea expres, torcând moale în colțul lui. Mai mult decât atât, simțea pentru ele un fel de melancolie ciudată, ca pentru ceva ce-i va lipsi pentru multă vreme.

Generalul era fericit. Foarte fericit. Nu știa nici el de unde îi venise această fericire neașteptată. Era ceva

asemănător cu bucuria drumețului care găsește adăpost după o călătorie grea și periculoasă, prin furtună. Coniacul din păhărelul acela începuse să-i voaleze imaginea cenușie și amenințătoare a munților, care-i revenea din când în când în memorie chiar și aici, la masă. „Ca un șoim singuratic și mândru...” Brusc, se simți teribil de puternic. Trupurile a zeci de mii de soldați, îngropate în pământ, așteptaseră atâta amar de ani sosirea lui și iată că el venise să-i scoată din morminte și să-i ducă înapoi părinților și celor dragi. Venise ca un al doilea Christos, cu hărți, liste și evidențe precise. Generalii ceilalți conduseseră armata aceea spre înfrângere și nimicire, în vreme ce el sosise aici pentru a smulge din moarte și din uitare ceea ce mai rămăsese din ea. Avea să scotocească cimitir cu cimitir, pretutindeni, toate fostele câmpuri de luptă, cu singurul scop de a-i găsi pe toți cei dispăruți. În confruntarea cu pământul, nu va da nici un pas înapoi, pentru că el dispunea de o forță magică: cea a informațiilor precise. Reprezenta un stat mare și civilizată, ceea ce conferea misiunii lui măreție. În ea, el întrezărea ceva din grandoarea grecilor și troienilor, ceva din funeraliile homerice. Oho, cum se vor mai minuna albanezii ăștia, care au atât de multe umbrele!

Generalul goli încă un pahar. Începând din seara aceea, în fiecare zi și-n fiecare noapte, acolo, departe, în țara lui, toți cei care-l așteptau aveau să spună despre el: generalul caută. Noi mergem la cinema, la restaurant, la bar, în vreme ce el cutreieră în lung și-n lat Albania și caută. Scotocește, sapă. Are o misiune grea, dar el va ști cum să-i vină de hac. Nu degeaba l-au trimis tocmai pe el. Dumnezeu să-l ajute!

Capitolul al doilea

Dezgroparea armatei a început pe 29 octombrie, la ora 14.00.

Fierul scârțâia jalnic. Preotul își făcu cruce. Generalul dădu onorul. Muncitorul mai vârstnic de la primărie ridică sapa și izbi din nou.

Carevasăzică a început, își spuse emoționat generalul, privind primii bulgări de pământ uzi, care se rostogoleau la picioarele lor. Acesta era primul mormânt pe care îl deschideau. Stăteau cu toții încremeniți în jurul lui. Specialistul albanez, un tânăr slăbuț, cu părul blond și tras la față, își nota ceva într-un carnet. Doi dintre gropari fumau, al treilea trăgea din lulea, iar cel mai tânăr stătea sprijinit în coada cazmalei și privea cu gândul dus aiurea. Urmăreau cu toții cum este deschisă prima groapă, pentru a ști ce trebuia făcut mai departe. Amănuntele se aflau consemnate la articolele 7 și 8 din anexa numărul 4 a protocolului.

Generalul privi bulgării de pământ care se tot adunau la picioarele muncitorului. Pământul era negru, sfărâmiș și scotea aburi.

Uite, pământ străin, murmură el. La fel ca oricare altul. Aceeași clișă neagră ca peste tot, același pietriș, aceleași rădăcini și aceeași aburi. Și totuși, străin.